

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Institut mezioborových studií Brno

Řešení problematiky šikanování v podmínkách střední školy

(Bakalářská práce)

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. František Sýkora

Vypracoval:

Petr Přikryl

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a použil jen prameny uvedené v seznamu literatury.

.....
podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce Mgr. Františku Sýkorovi za pomoc při shromažďování pramenů a literatury a cenné rady při zpracovávání tématu. Chtěl také poděkovat své rodině a přátelům za jejich pochopení a podporu během celého studia.

V Brankovicích 15. dubna 2005

Obsah

Úvod	1
1. Šikanování (aktéři šikanování)	2
1.1 Pojetí šikanování	2
1.2 Formy šikanování	4
1.3 Stupně šikanování	5
2. Podmínky a příčiny vzniku šikany	8
2.1 Podmínky vzniku šikany	8
2.2 Příčiny šikany	11
3. Protagonisté šikanování	12
3.1 Osobnost agresora	12
3.2 Osobnost oběti	13
3.3 Postoje rodičů	14
4. Varovné signály šikany	16
4.1 Signály pro pedagoga ve škole	16
4.2 Signály pro rodiče	17
5. Činnost pedagoga při zjištění a řešení šikany	17
5.1 Zjištění šikany	17

6. Aktéři šikanování	19
6.1 Destruktivní účinky šikanování	22
6.2 Činnost pedagoga k posílení demokracie ve třídě	24
7. Aplikační část	26
7.1 Objekt výzkumu	26
7.2 Použitá metodika	28
7.3 Rozbor a shrnutí získaných dat	29
8. Závěr	37
Resumé	38
Anotace	40
Literatura	41

Úvod

Šikana ve škole je jistě stejně stará jako škola sama. Děti by nebyly dětmi, kdyby silnější nikdy neubližovaly slabším. Zlomyslnost a krutost jsou odvěké lidské nectnosti. Silní samozřejmě ubližovali slabším vždycky, ale ve škole byla rozhodně v dřívějších dobách mnohem přísnější kázeň. V posledních desetiletích agresivita mládeže celkově stoupá. Lze rozumně předpokládat, že šikany přibývá stejně jako jiné agrese. Dle zkušených pedagogů se objevuje i nový jev – krutost bez požitku vzteku či nenávisti i bez sadistického uspokojení, tzv. nemotivované násilí.

Seriózním **výzkumem šikany** se začali vědci zabývat až v 60. letech 20. století ve Skandinávii, později i v jiných zemích jako Velká Británie, USA, Kanada, Japonsko a Holandsko. Proč se výzkum tohoto problému odsouval až na tuto dobu, když byl znám již dříve, zatím doposud nikdo nevysvětlil.

U nás je **šikana mezi školními dětmi** stejně akutním problémem jako v jiných zemích. Učitelé i psychologové pracující ve školství o ní vědí a řeší jednotlivé případy tak, jak jim to dovolují podmínky a informace, které mají k dispozici. Pojmenovat věc pravým jménem a podrobit ji výzkumu bylo do roku 1989 těžko možné protože nebylo možné oficiálně připustit, že se na socialistických školách něco takového děje. Výzkum tohoto problému byl zahájen **teprve v posledních letech.**

1. ŠIKANOVÁNÍ (teoretická část)

1. 1. Pojetí šikanování

Pokud chceme porozumět problému **šikany**, je třeba si nejprve osvětlit, jaké jednání je pod tímto pojmem myšleno. Toto slovo pochází z francouzského slova **chicane**, což znamená **zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování**.

Ve slovníku cizích slov autora L. Klimeše se definuje pojem šikanování jako **hovorový výraz pro pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání**.

U nás se v posledních letech běžně užívá slovo šikana v trochu jiném smyslu, a to k označení nešvaru, který byl a stále existuje v **armádě**, kde jsou nováčci často krutě fyzicky a psychicky týráni ze strany tzv. “mazáků”. Praktiky známé z armády napodobují už mnoho let i **učňové**, zejména na internátech a **věžňové** ve věznicích.

V současné době se o šikaně začíná stále častěji psát a mluvit i **mezi školními dětmi**, jež dovedou spolužáka řezat a pálit nebo surově ponižovat. Mezi obvyklé **projevy** šikany ve škole patří fackování, kopání, ničení věcí, lití vody do aktovky, rozšlapání svačiny, hrubé nadávky, obnažení apod.

Ke školní šikaně dochází někdy v **ústraní** (šatna, záchod, zákoutí chodby) a je přítomna jen oběť a agresor nebo skupinka agresorů. Velmi často se však týrání

spolužáka odehrává **ve třídě, za přítomnosti většiny spolužáků**. Ti se nepostaví na ochranu oběti z lhostejnosti, ze strachu nebo proto, že oběti je nesympatický žák. Často se část třídy dokonce šikanou výborně baví, přičemž někdo hlídá u dveří, zda nejde učitel.

Ke snazšímu pochopení problematiky šikany a jejího odlišení od běžné agrese lze použít její definici od předních britských badatelů v této oblasti: **Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká ho v místnosti a podobně. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované dítě je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.**

Z uvedené definice je tedy zřejmé, že slovem šikana se obvykle myslí **opakované ubližování**. Trýzněná oběť často trpí celé měsíce a roky.

Zásadně mluvíme o šikaně pouze tehdy, když je oběť z nějakého důvodu **bezbranná, buď pro fyzickou slabost či neobratnost, pro svou izolovanost v kolektivu, pro své psychické zvláštnosti, nebo proto, že agresori útočí ve skupině. Jde tedy o systematickou agresi.**

Pojem šikany ale nelze příliš rozšiřovat. Například rvačku mezi dvěma chlapci nepovažujeme za šikanu, i když jeden z nich je podstatně slabší a je předem jasné, že bude bit. Někdy je těžké odlišit šikanu od podobných jevů, např. terorizování

celé třídy rváčskou bandou, od vymáhání peněz, od rasového násilí, od vulgárních kanadských žertíků apod. Pro ilustraci toho, co znamená šikana v praxi lze uvést její hlavní formy včetně příkladů.

1.2 Formy šikanování

Fyzická agrese a používání zbraní

- oběť je dušena igelitovým sáčkem, škrcena kabelem, věšena na lustr
- oběť je bodána do různých částí těla, tvoří živý terč pro házení šipek
- agresori předstírají, že oběť vyhodí oknem, shodí ji ze schodů
- oběť je mlácena kabelem, obuškem, je fackována, kopána
- je vyslečena do naha a bita důtkami, případně vysmívána
- je vystavena násilnému sprchování, spoutána provazem, želízky
- agresor nalepí oběti do vlasů žvýkačku, vylije limonádu za krk

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- oběti je vyhrožováno zabitím, mučením, násilím
- oběť je zastrašována zbraněmi
- je jí nadáváno
- jsou uraženi rodiče oběti

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- agresori berou oběti její peníze, věci
- trhají a ničí její oblečení, učebnice, sešity, hodinky

- agresori plivají oběti do bot, lijí do nich vodu
- oběť je nucena dát agresorovi svoji svačin

Násilné a manipulativní příkazy

- oběť je donucena pít moč, pít limonádu, do které bylo napliváno
- je donucena čistit agresorům boty, líbat je
- je donucena nosit ponižující ceduli, dávat agresorům opsat úkoly, přepisovat sešity
- je donucena v dílně pracovat za agresora, klanit se mu

Z uvedených příkladů je zřejmé, že šikana má mnoho forem a “ vynalézavost ” agresorů je takřka bezmezná, stejně jako je bezmezné utrpení jejich obětí. **Šikana je onemocněním skupiny** a to velmi nebezpečným. Jako každá nemoc, má i ona jednotlivé stupně, podle toho, do jaké hloubky je skupina tímto “ virem ” zasažena.

1.3 Stupně šikanování

První stupeň

- každé školní skupině se vždy objeví jednotlivci, kteří jsou nejméně vlivní a oblíbení. Tito jednotlivci, kteří se dostanou na chvost skupiny zkoušejí prvky šikanování tzv. **ostrakismus**. Jde o mírně, převážně psychické formy násilí, kdy se **okrajový člen** necítí dobře – je **neoblíben a neuznáván**. Ostatní ho více či méně

odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, stěradají proti němu intriky, dělají na jeho účet drobné legrácky a pod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje **riziko dalšího negativního vývoje**.

Druhý stupeň

- u tohoto stupně lze říci, že **ostrakismus** zde přicházejí do **stádia fyzické agrese a přitvrzování manipulace**. Nejčastějšími důvody tohoto vývoje jsou následující:

1.ve skupině stoupá napětí, ostrakizovaní žáci slouží jako ventil k jeho snížení

2.žáci vymýšlejí a “ přitvrzují ” pro zvládnutí své nejistoty, případně přežití nudného programu “ zábavu ” na úkor nejzranitelnějšího spolužáka

3.v jedné třídě se sejde několik agresivních asociálních jednotlivců, kteří používají násilí pro uspokojování svých potřeb

Zážitek, jak chutná moc, když biji a týráš slabého, může vyvolat u disponovaných jedinců **prolomení posledních zábran** a oni začínají své agresivní chování opakovat. Jak bude vypadat další vývoj šikanování, do značné míry závisí na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že pozitivní hodnoty převáží nad hodnotami negativními, šikana ve skupině neuspěje.

Třetí stupeň

- v tomto stupni dochází k utváření **skupiny agresorů**, pokud se během předchozích stupňů vývoje šikany těmto nepostaví hráz. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se **počáteční stádium** přehoupne do **stádia pokročilého**. V této době je již skupina rozdělena na podskupiny, které mezi sebou bojují o vliv. Jestliže vznikne silná pozitivní podskupina, jako protiváha podskupině agresorů, jejich vliv na skupinu narůstá.

Čtvrtý stupeň

- v případě, že není ve skupině silná pozitivní podskupina, činnost agresorů nerušeně pokračuje a vzniká tak jejich **jádro**. Normy tohoto jádra jsou přijaty většinou a stanou nepsaným zákonem. V této době se agresorům již málokdo dokáže postavit na odpor. Krutě se začnou chovat i mírní a ukáznění žáci, kteří se aktivně účastní týrání spolužáka a prožívají přitom uspokojení.

Pátý stupeň

- zde se zhoubný proces šikany dostává do posledního, nejzhoubnějšího stádia. V něm jsou **normy agresorů přijaty nebo respektovány** většinou členů skupiny a dojde k plnému nastolení totalitní ideologie

- šikanování, tzv. **stádia vykořisťování**. Skupina se rozdělí na dvě sorty lidí, které lze nazvat **otrokáři** a **otroci**. Přitom otrokáři využívají na otrocích vše, co lze

využít a oni nejsou schopni se bránit. Původně neutrální či mírně nesouhlasící členové skupiny jsou stále konfrontnější, se zájmem přihlížejí, nebo se aktivně zapojují do týrání. Brutální násilí se začíná považovat za normální, dokonce výbornou legraci. Otroci jsou stále závislejší a ochotnější dělat cokoliv.

I když se dá říci, že šikanování je nemocí určité skupiny, každé takové společenství tvoří jednotlivci. Tito se na šikaně buď aktivně, nebo pasivně podílejí, ale stávají se jejími oběťmi.

2. PODMÍNKY A PŘÍČINY VZNIKU ŠIKANY

2.1 Podmínky vzniku šikany

Za základní podmínky vzniku šikany lze považovat nepříznivé podmínky pro formování osobnosti dítěte. Aby se šikanování jako konkrétní forma antisociálního chování skutečně projevilo, je zapotřebí vhodné konstalace některých faktorů :

1. Rizikové osobnostní charakteristiky

Osobnostní charakteristiky iniciátorů a obětí šikany, ale i členů skupiny, kde se šikanuje, jsou pro vznik a vývoj tohoto jevu velmi důležité. Existují však i jiné spouštěcí varianty. Osobnostní charakteristiky agresorů a obětí ustupují do pozadí. Děje se tak v případech zaběhnutých tradic v učňovských internátech, dětských domovech, výchovných ústavech. Šikana se stává trvalou součástí těchto institucí.

2.Nepreventivní prostředí

Podmínky vzniku šikany lze spatřovat kromě nedostatků v rodinné výchově i v dalších faktorech jako je nízká úroveň až absence vhodných aktivit ve volném čase, dále pak nedostatečná výchovná práce a vliv školy, nedostatečná mravní a citová výchova, absence právního vědomí. Svou roli jako příčina samozřejmě sehrává i nedostatek životních zkušeností, neschopnost mladého člověka správně reagovat na některé situace. (1:53)

K nejčastějším jevům nepreventivního prostředí patří :

a) Nedostatečná výchova v rodině

Rodina v celé své historii prošla rozmanitým vývojem, posledních 40 – 50 let je vývoj rodiny až dramatický : přibývá rodin s jedním rodičem, rodin rozdělených v důsledku rozchodu nebo rozvodu, doplněných rodin novým sňatkem, dvojic homosexuálů a dětmi apod. Rodinná výchova je základem a má určující význam při formování osobnosti dítěte i jeho mravního rozvoje. Mladý člověk si má z rodinné výchovy především odnášet do života správný vztah a úctu k základním principům a hodnotám.

Za základní negativní faktory v rodině lze označit tyto :

- rozvrácená rodina
- závislost rodičů na alkoholu nebo jiných drogách
- kriminalita členů rodiny
- nepřiměřená výchova dítěte (přehnaná tvrdost nebo shovívavost)
- lhostejnost rodičů k chování dítěte ve škole, ke způsobu trávení volného času
- dítě je vtahováno do sporů rodičů

- preferování podnikatelských aktivit a angažovanost rodičů v zaměstnání před výchovou dětí
- rodiče jsou zcela zaujati svou vlastní kariérou, vědeckou činností, či zájmy
- přímá podpora agrese

a) Škodlivý vliv party

Přirozenou vlastností člověka je potřeba sdružovat se v kolektivu lidí. Tato vlastnost je ještě umocněna u dětí a mládeže, která se sdružuje v partách. Takové sdružování je společensky nežádoucí v případech, kdy parta vystupuje protispolečensky, agresivně, prosazuje rasovou nesnášenlivost. Mladý člověk, který nemá ještě dostatek zkušeností, je velmi citlivý na vliv okolí. Velmi snadno se integruje do určitého seskupení zejména v případech, kdy takové seskupení je řízeno silnou osobností.

Za základní negativní faktory party lze označit tyto :

- silná vůdčí osobnost party (v negativním smyslu)
- anonymita party
- agresivnost party
- přebírání názorů a postoje party za vlastní

a) Nedostatečné působení školy

Škola je neoddělitelnou součástí výchovy mladého člověka. Spoluvytváří jeho základní citové hodnoty a přímo působí na formování osobnosti. Vztah dítěte ke škole je značně ovlivňován osobností učitele a celkovou organizací školní výuky. Význam školy a školních zkušeností pro vývoj dítěte je mimořádný. Ve škole se dítě

poprvé dostává mimo rodinné prostředí, poprvé vstupuje do velkého světa, kde je posuzováno podle své práce, svých výkonů a schopností a není přijímáno bezpodmínečně. Poprvé se také dostává do konkurenčního prostředí vrstevníků. Ve škole dítě poprvé dostává příležitost získat pozitivní hodnocení vlastním úsilím. Škola jako socializační prostředí tedy dává příležitost k novým zkušenostem dítěte. Dítě se zde učí přijmout autoritu, vytvářet vztahy k ostatním, zvládat konflikty, podřizovat se společným zájmům, odsunovat okamžité uspokojení svých vlastních potřeb.

Za základní negativní faktory lze označit tyto :

- tolerance nepravdivé školní docházky
- tolerance nevhodného chování k učitelům i ostatním žákům
- arogantní přístup učitele k žákům
- špatná spolupráce školy a rodičů
- nedostatečná kontrolní a pedagogická činnost školy

2.2 Příčiny vzniku šikany

Šikana má více příčin. Některé z nich můžeme **rozeznat** na první pohled, jiné zase teprve tehdy, jestli že se problémem zabýváme hlouběji.

K hlavním příčinám vzniku šikany patří :

- 1. Tlak k mužnosti** – jedná se o tlak kolektivu, který nutí chlapce, aby se choval tak, jak se od něj očekává, aby byl mužně tvrdý, nikoliv změkčilý, aby se nebál rány a aby ji v případě potřeby také sám dovedl dát.
- 2. Touha po moci** – je to přání jedince ovládat druhého člověka.
- 3. Motiv krutosti** – člověku působí potěšení, když vidí druhého trpět, dokáže se doslova pást na utrpení trýzněného.
- 4. Zvědavost** – jedinec chápe týrání tak trochu jako experiment, chce zjistit jak se oběť zachová ve strachu, bolesti a ponížení, k čemu všemu se dá přinutit.
- 5. Nuda** – agresor hledá stále silnější a vzrušující zážitky, touží po senzaci, po pobavení se.
- 6. Sklon k agresivnímu jednání** – podporovaný vrozenými dispozicemi a nevhodným způsobem výchvy. (2:28-30)

3. PROTAGONISTÉ ŠIKANOVÁNÍ

3.1 Osobnost agresora

Agresor je ten, kdo **šikanuje**, často **má potřebu ovládat druhé, bezohledně se prosazovat, toužit po moci, má pokřivené hodnoty a nezdravé sebevědomí**. Šikany se dopouštějí chlapci i děvčata. Po fyzické stránce se jedná o jedince, který je tělesně zdatný, silný a obratný. Tato skutečnost ovšem není pravidlem, nelze všechny fyzicky zdatné děti považovat za agresory. Rovněž jako není pravidlem u

trýznitelů nižší inteligence. Inteligence agresora spojená s krutostí může vyvážit nedostatek tělesné síly a samozřejmě naopak.

Agresor prostřednictvím šikanování se pokouší získat různé výhody, dále dominanci, uspokojení a zadostiučinění. Nelze vyloučit ani motiv odplaty za křivdy, které se mu přihodily v minulosti nebo za ty, které do oběti promítá a tak či onak ji za ně činí odpovědnou. (3:45) Z uvedeného vyplývá, že prožívání vlastního agresivního chování je ovlivněno rovněž chováním a reakcí oběti – jedince na něhož je agresivní chování zaměřeno. Jedinec, který se v těchto případech chová agresivně, dosahuje uvolnění určitého napětí, odreagování, někdy však může být vnitřní napětí agresivním chováním ještě zvýšeno. Agresivní chování ovlivňuje jedince i v delší časové perspektivě. Jednou použitý vzorec chování, pokud byl úspěšný, je jedincem použit znovu a vytváří se tak dispozice chovat se určitým způsobem, která se postupně stává trvalým rysem jeho chování.

3.2 Osobnost oběti

Obětí šikany se může stát kdokoliv. Může to být dítě, které má nějakou:

- **přednost** (např. Je vysoce inteligentní, přemýšlivé, nadané)
- **handicap** (např. Vada řeči, malý vzrůst, nosí brýle, tělesné postižení)
- **liší se** jinak od ostatních (např. Barva pleti, příslušník jiné národnosti)

K psychickým vlastnostem oběti šikany patří zpravidla tichost, **plachost** a **citlivost**, mívá často **nízké sebevědomí**, těžko se prosazuje mezi svými vrstevníky, má

odmítavý vztah k násilí. Jedná se zpravidla o děti, které nebyly dostatečně vedeny k samostatnosti a nenaučily se prosazovat v dětském světě. V podstatě se každý člověk v něčem liší od ostatních a právě tuto odlišnost si agresori berou jako záminku, aby mohli šikanovat.

Napadený jedinec se podílí na aktu agresora především svou reakcí, která může útočníka v jeho chování posilovat. Projevy strachu a známky utrpení odměňují agresora. Velmi často se může stát cílem agrese jedinec prostě pro to, že je slabší nebo se z nějakého důvodu nemůže bránit. Psychické změny, k nimž dochází u napadeného jedince jsou dvojího druhu. Jednak jde o **změny aktuální** tj. Reakce na aresi – strach, bolest, pocit křivdy, bezmoci. Dlouhodobě může dojít k **trvalým změnám** osobnosti. Šikanování vyvolává u oběti dlouhodobější, stupňující se psychické zatížení a snahu uniknout ze situace jakýmkoliv způsobem. Opakovaná agrese snižuje sebevědomí jedince, sebehodnocení, může dojít k vnímání agrese jako oprávněné. Dlouhodobé týrání může vést u oběti k náhlé afektivní reakci, kdy se nashromážděný pocit křivdy promění v prudký výbuch, ve kterém se oběť obrací proti svému trýzniteli. V každém případě způsobuje dlouhodobé týrání jedince velmi hluboké deformace ve vývoji jeho osobnosti, které jsou tím závažnější, čím je jedinec mladší a závislejší na svých trýznitelých.

3.3 Postoje rodičů

Velká většina naší veřejnosti ví o šikanování velmi málo. Pokud škola v rámci prevence o problému neinformuje, zpravidla rodiče o tom neuvažují a už vůbec ne o tom, že by se to mohlo týkat jejich dětí.

Rodiče agresorů se většinou vůbec nedozvědí, že jejich dítě šikanuje jiné děti, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže škola informuje rodiče o prohřešku jejich dítěte, pak velká většina rodičů reaguje zcela nevhodně:

- rodiče neunesou pravdu, odmítají jakékoliv vyšetřování, výsledky šetření a své dítě chrání všemi dostupnými prostředky.
- rodiče chápou přestupek svého dítěte jako důvod k tělesným trestům, to ale vede spíše k podpoře agresivity než k jejímu oslabení.
- rodiče s činem svého dítěte souhlasí a vítají ho jako projev “ostrých loktů, se kterými se ve světě nestratí”.

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma svěřují se svým trápením, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že rodiče pochopí, o čem jde. Děti rodiče často prosí, aby nezasahovali, aby škole nic neoznámili a ti jim často vyhoví. Buď nevěří, že učitelé jsou ochotni a schopni účinně zasáhnout na ochranu jejich dítěte nebo se domnívají, že šikana prostě patří k dětství, že je to něco, co se musí vytrpět. Někdy utvrdí dítě v tom, že se nemá bránit. Ve své bezradnosti mohou rodiče obvinít dítě, že si za to může samo a nerealisticky od něj žádat aby si to vyřídilo samo. (2:42)

4. VAROVNÉ SIGNÁLY ŠIKANY

4.1 Signály pro pedagoga ve škole

Pedagog má s dítětem každodenní kontakt a může sledovat vývoj, jakým dítě prochází. Někdy se učitel setkává s dítětem několik let a tak jsou jeho znalosti o dítěti dosti hluboké. Tím se učitel dostává do velmi privilegovaného postavení a může identifikovat šikanování s větší pravděpodobností, než kdokoliv jiný.

Šikana je velmi závažný problém a často bývá dlouhou dobu utajena. Odhalování šikany je složitou záležitostí, a proto je důležité věnovat pozornost případným varovným signálům:

Přímé známky šikany:

- posměch, ponižování, nadávky, hrubé žerty
- kritika dítěte pronášená nepřátelským nebo pohrdavým tónem
- dítě dostává povíšené příkazy a snaží se jim vyhovět
- honění, strkání, kopání, které je jednostranné
- rvačky, v nichž je oběť zřetelně slabší a snaží se uniknout
- dítě "dává dobrovolně" spolužákovi svačiny (2:49)

Nepřímé známky šikany:

- dítě je o přestávkách samo, nemá kamarády
- o přestávce vyhledává blízkost učitelů
- přichází pozdě do hodiny
- zhoršuje se jeho prospěch

- nesoustředí se při vyučování
- zašpiněný nebo poškozený oděv (2:49)

4.2 Signály pro rodiče

Rovněž rodiče by měli věnovat pozornost zvláště těmto **známkám šikany**:

- za dítětem nechodí kamarádi
- simuluje nemoc, snaží se zůstat doma
- často žádá o peníze
- přichází domů hladové
- má neklidný spánek
- často ztrácí své osobní věci
- zdržuje se více doma, než mělo ve zvyku (2:50)

Uvedené známky šikanování mohou být samy o sobě nevinné. Problém ovšem nastává, pokud se často opakují, nebo se vyskytne současně větší počet známek.

5. ČINNOST PEDAGOGA PŘI ZJIŠTĚNÍ A ŘEŠENÍ ŠIKANY

5.1 Zjištění šikany

Šikana má mnoho forem, od psychických až po fyzické napadání. Jestliže učitel řeší případ šikanování, je možno jednat s dítětem přímo a otevřeně pouze v málo vyjimečných případech. Někdy psychický stav dítěte nebo nějaké zranění naznačuje, že dítě může být šikanováno, ale v naprosté většině jsou případy, kdy

znaky, podle kterých můžeme na tento problém poukazovat, jsou nejasné a neprokazatelné a proto je rozhodnutí, jak postupovat, vždy těžké. V případě, že si učitel není vůbec jistý, měl by zjistit, zda nemají ostatní učitelé obdobné podezření, rovněž je potřeba promluvit i s vedením školy. Domnívám se, že je potřeba učitele předem seznámit s kroky, které by měli podniknout v případech podezření či výskytu šikanování.

Na dětech nebo mladých lidech se může **šikanování projevovat mnohými způsoby**. U malých dětí je vidět, že jsou nešťastné a vystrašené. Starší děti a mladí lidé mohou také působit nešťastně, ale naučí se vystrašenost skrývat. Je potřeba vzít v úvahu, že děti z různého kulturního prostředí se mohou projevovat různě. Cesta k odhalení pravdy není jednoduchá a pedagog se setkává s řadou **překážek**:

- informace od oběti nejsou zcela objektivní (má strach z pomsty)
- iniciátoři šikany často úporně lžou
- ostatní žáci mají strach vypovídat (chápu to jako “bonzování”)
- rodiče agresorů neunesou pravdu a chrání své dítě za každou cenu
- rodiče oběti odmítají spolupráci (bojí se o zdraví svého dítěte)

Pouhé prokázání, že se jedná o šikanování, je velmi obtížné a prvním úkolem pedagoga je **včas odhalit varovné signály a diagnostikovat projevy šikanování**. Z tohoto důvodu pedagog musí při pronikání do problému nalézt správnou **taktiku a strategii vyšetřování**.

6. AKTÉŘI ŠIKANOVÁNÍ

Z předcházejících řádků podstatně plyne to, že spuštěná a ničím nebrzděná šikana vážně ohrožuje samu identitu lidí ve skupině. Jak ale lze charakterizovat **agresora** a jeho **oběť**? Pokud se setkáme s agresorem, je vždy zarážející, že tito mladí lidé neměli žádné vědomé pocity viny, netrápili se skutečností, že někomu ublížili a zasloužený trest vnímali jako křivdu. Těmto jedincům chyběl jakýkoliv náhled na nemorálnost jejich jednání. Zde je třeba vyvrátit dosti rozšířený názor, že typický agresor si šikanou “kompenzuje mindrák”. Že je navenek tvrdý právě proto, že trpí pocity méněcennosti, závidí svým spolužákům úspěchy ve školní práci a že se cítí nešťastný. Pomoci mu lze pouze tehdy, pokud rozumíme právě této jeho skryté bolesti. Opak je většinou pravdou.

Šikany se z velké části dopouštějí **sebejistí, neúzkostní** chlapci a děvčata. U **mnohých** z nich byla výzkumem zjištěna **nevhodná výchova** v raném dětství. Je pro ně **typická touha dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat**. Snadno se uraží, mají sklon vidět agresi proti sobě i tam, kde žádná není. **Ublížovat druhým** se pro ně stává **radostí**. Jsou **sobečtí** a **egocentričtí** a považují se za střed světa a z tohoto titulu si upravují mravní normy podle svých potřeb. Úcta k člověku je jim cizí a porozumět utrpení a bolesti bližního je nad jejich možnosti. Používají lidi jako věci, které lze využít, a jejich zúžený pohled skutečně vnímá šikanování jako zábavu a legraci. Svědomí se při tom neozývá.

Mravní mantinely agresorů jsou pružné, a proto si vždy nacházejí přijatelné vysvětlení pro své nemorální a často i zákonem překračující chování. Na otázku,

proč to dělali, většinou odpovídají zcela shodně, že se jednalo o legraci, případně, že měli z toho “ srandu ”. **Šikana** není obvykle **spojena** pouze s **agresí**, ale i s **touhou ničit** pro zábavu či ze zlomyslnosti věci, nerespektovat soukromé vlastnictví a **podváděním**. O tom, zda se agresor projeví spíše násilím nebo spíše podváděním rozhoduje většinou příležitost, tělesná síla a inteligence. V žádném případě ale nelze u něj spoléhat na jeho **svědomí**. To totiž **neexistuje** a on použije jakýchkoliv výmluv, aby dosáhl svého, a bude při tom opatrně mísit lež s pravdou.

Kde se ale bere v dětech agrese ? Badatelé se shodují v tom, že ji lze vysledovat již v předškolním věku. Určitou roli zde hrají **temperamentové vlastnosti**. Ty ale nejsou samy o sobě tím nejdůležitějším faktorem vzniku agresivity. Musí k nim přistoupit i určitý **negativní způsob výchovy dítěte** (citový chlad rodičů, ponižování, lhostejnost, nepřiměřené psychické a fyzické tresty) a v neposlední řadě i **tolerance k násilí**, jehož se dítě dopouští vůči svým vrstevníkům. Často je dítě rodiči přímo vychováváno společnosti. Pokud se výše uvedené “ ingredience ” smísí v tom “ správném ” poměru, vychováváme malého dravce, který se stává potencionálním strůjcem šikany – agresorem.

Naproti tomu **oběti šikany se může stát prakticky kdokoli**. Postihnout charakteristiku oběti šikanování je poněkud obtížnější, než charakterizovat agresora. Přeto ve školách bývají “ typické ” oběti, které jsou opakovaně týrané. V žádném případě to nejsou nějakí defektní jedinci. Jsou to pouze “ **nejslabší ze slabých** ”. To znamená, že **neumějí skrývat strach** a využívat strachu druhých. Nejjednodušší a nejlogičtější riziko pro oběti spočívá v jejich tělesné slabosti či neobratnosti při fyzickém střetnutí, jednoduše řečeno v neschopnosti porvat se, respektive ubránit se

napadení. U většiny obětí se projevuje jejich příliš **viditelná bojácnost**, která je šikanou mnohdy vybičována do krajnosti.

Oběti mají i **slabou reaktivitu** v zátěžových situacích. Na rozdíl od agresorů ve střetech ztrácejí hlavu, propadají panice, hrůze, malomyslnosti, výčitkám svědomí a přílišné sebekritičnosti.

Není ale vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelství skupiny pro **nějakou** svou **přednost**. Může to být dítě přemýšlivé, příliš zralé a ušlechtilé, které se nezúčastňuje skopičin svých spolužáků, dítě s velmi dobrým vztahem k některému učiteli, výborným prospěchem atd.

Často také bývají děti terčem agrese pro **nějaký handicap** např. rozštěp patra, vadu řeči, obezitu, snížený intelekt atd. Při zkoumání těchto viditelných odlišností vzhledu ale bylo zjištěno, že agresori často svůj útok odůvodňují něčím takovým, ale skutečnost bývá jiná. Agresor si totiž odlišný vzhled oběti bere jako záminku, aby mohl ubližovat a ponižovat. Pokud nahlédnem do duše oběti, zjistíme, že její typickou vlastností je **tichost, plachost a citlivost**. Špatně se prosazuje mezi svými vrstevníky, **ve třídě** se stává osamělou a nesympatickou, prostě **outsiderem**.

V neposlední řadě je třeba se zmínit o tom, že takovým outsiderem se může stát i dítě, jehož rodiče mají nízký **socioekonomický status**, takže nejsou schopni zajistit ho, aby dítě chodilo oblečené podle poslední módy, mělo drahé věci a pomůcky. A nejsmutnějším obrazem šikany je šikana, která je založena na **odlišné rase** oběti. Je možno zcela spolehlivě prognózovat, že tato forma šikany se jistě začne “

prosazovat ” ve školách poté, co dle programu integrace např. Romů do majoritní většiny začne ve větší míře jejich společná výuka s “ bílými ” dětmi.

Je třeba se zmínit, že výše popsané vlastnosti agresorů a obětí se týkají hlavně chlapců, protože dívky jsou v této oblasti málo prozkoumány. To ale neznamená, že by se nenašly mezi nimi vyjimky stojící na obou stranách barikády.

6.1 Destruktivní účinky šikanování

Šikanování je tedy **těžkou poruchou vztahů ve skupině**. Tato porucha zasahuje celou skupinu a nepoškozuje pouze oběti, ale i agresory a další členy skupiny. Hlavní destruktivní účinky jsou:

Poškození fyzického a psychického zdraví obětí

Šikanování způsobuje obětem nezměrné **psychické fyzické utrpení**. Poškozuje **dlouhodobě a často i trvale** psychické a tělesné zdraví. Při brutálních formách a v pokročilých stádiích ohrožuje i život oběti.

Fixování antisociálních postojů u agresorů

Účinek na iniciátory a aktivní účastníky šikanování je rovněž vážný, i když poněkud jiný a ne tak zjevný. Jejich deficit v duchovním a mravním vývoji se výrazně prohloubil. Nezastavený se stává “ charakterovým mazákem ”, u něhož se povážlivě upevnila antisociální postoje a celková připravenost pro trestnou činnost. **Agresor neměl možnost pocítit sílu společnosti ve vynucování obecných pravidel**

správného chování vůči bližním. Nikdo mu nedal jasně najevo, co nesmí dělat, co je chráněno sférou druhého člověka.

Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny

Žáci, kteří se přímo neúčastní šikanování, ale jsou svědky krutého bezpráví, **ztrácejí iluze o společnosti, která by každému člověku měla zajistit ochranu proti jakékoliv formě násilí.** Jsou konfrontováni s faktem, že se s tím nedá nic dělat, že autority nejsou schopny zajistit ochranu a bezpečnost slabým. Mravní a zákonné normy jsou zcela bez zábran překračovány, aniž by to pro agresory znamenalo nějakou komplikaci. Nic se neděje. Obdobně potom přistupují k násilí a k porušování zákona ve svém dalším životě.

Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku

Probuzení a nastartování šikanování je závažnou překážkou pedagogických snah o výchovný a výukový růst skupiny a jejich jednotlivých členů. Skupina přemožená “virem” šikanování zcela **ztácí výchovnou funkci**, jakou má zdravá komunita. Všichni členové jsou v různé míře poškozováni. Výukový efekt v takové nemocné skupině je minimální.

Nejhorší následky má šikanování bezesporu na **oběti**. Závažnost poškození závisí na tom, jaké míry destruktivní síly šikanování dosáhlo a zda bylo krátkodobé, nebo dlouhodobé. Tragické je, když dojde ke zlomení oběti, rozbití její identity a nastolení trvalého pocitu bezmoci, závislé otrocké poddajnosti a věrnosti agresorovi. U obětí čtvrtého a pátého stupně šikanování jsou následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mají celoživotní charakter. Při dlouhodobějším brutálním

šikanování se oběť často zhroutlí a provalí se u ní panická hrůza ze zabití, skutečný strach o život. Má poruchy spánku a trpí nočními děsy. V nejhorších případech vyřeší svoji situaci sebevraždou. **Pozdní následky nejbrutálnějších šikan se podobají syndromu vyhlazovacích táborů. Jejich hlavní znaky jsou nápadně podobné: chronické depresivní stavy, poruchy přizpůsobivosti, poruchy vývoje osobnosti.**

Ale i u nižších stupňů šikany jsou účinky sice méně nápadné, ale o to zákeřnější. Potřeby ostrakizovaných a “ mírně ” šikanovaných žáků jsou ve škole často dlouhodobě a někdy trvale frustrovány. Tito se pak ve škole necítí dobře, jejich vztah k ní bývá negativní. Pokud je dítě vystaveno bolestivému emočnímu tlaku, pozvolna se narušuje jeho osobní vývoj, dochází k vyčerpání nervové soustavy a objeví se **neuróza** nebo **psychosomatické potíže**.

Jak se tedy pokusit **zabránit** pronikání **šikanování** do škol všech stupňů a v horším případě i jejímu prorůstání do oficiální struktury skupiny. **Nejdůležitějším nástrojem** v tomto boji je **včasná a hlavně účinná prevence**.

6.2 Činnost pedagoga k posílení demokracie ve třídě

Zde jsou hlavní zásady pedagoga:

1. Ptát se dětí na jejich názory a přání, trpělivě a s respektem **jim naslouchat**, diskutovat s nimi, vysvětlovat co jde a co nejde. Každý nesouhlas vítat jako příležitost k tomu předvést toleranci k odlišným názorům, jež je základem

demokracie. Mají-li děti pravdu, být připraven uznat chybu a podle potřeby se jim omluvit.

2.Dávat dětské skupině zvláště třídě jako celku, při vhodných příležitostech (asi jednou denně) **možnost volby**. Základní demokratická procedura sčítání hlasů se může nacvičovat od prvního ročníku.

3.Pěstovat žákovskou samosprávu v rámci školy i v jednotlivých třídách, aby se děti učily **vstupovat do role authority** a jednat jako zástupci skupiny s vyšší autoritou, která se s nimi radí a povzbuzuje jejich iniciativu.

4.Otevřeně informovat rodiče o problémech školy i o nepříjemných událostech, o chybách, ke kterým došlo. To, je cesta k důvěře, někdy nepříjemná, ale nutná. O nebezpečí šikany mají být rodiče informováni co nejdříve, nejlépe při nástupu dětí do prvního ročníku. Má jim být řečeno zhruba toto:

“ Na naší škole šikanu netrpíme. Je to surové, zbabělé a nečestné chování, které posuzujeme z morálního hlediska přísněji než např. krádež. Když se o nějakém případě dozvíme, použijeme proti pachatelům nejtvrdší sankce. Zvláště nejmenší děti důsledně chráníme.” Takové prohlášení je důležité jako varovný signál rodičům potencionálních agresorů, kteří bývají k účinnosti svých dětí benevolentní, někdy dokonce v rámci “ ideologie ostrých loktů ” přímo či nepřímo podporují. Ještě důležitější je však pro rodiče, jejichž děti jsou ohroženy šikanou.

Dojde-li k ní, potom vědí, že jde o něco, s čím se – byť jako s výjimkou – počítá, nejsou situací zaskočeny a často se obrátí na školu se žádostí o řešení. (Záleží pak jen na tom, jak jejich důvěru nezklamat **nekvalifikovaným zásahem**, který může problém dítěte ještě podstatně zhoršit namísto aby pomohl).

5. Možnost rodičů o co nejčastější přístup do školy (tzv. politika otevřených dveří).

Dozor ve škole

Dozor dospělých nad žáky je **jednoduchým, ale účinným** preventivním prostředkem proti šikaně. Čím více pedagogů, nebo jiných dospělých je na chodbách během přestávek, v jídelně apod., tím méně příležitostí mají agresori k šikaně.

K prevenci šikany patří také “ **inventura** ” všech prostorů, např. málo frekventovaných zákoutí, kde by mohlo docházet k šikaně a jejich pravidelná kontrola. Nemělo by být problém získat od dětí samotných informace nebezpečných zónách školní budovy.

7. APLIKAČNÍ ČÁST

7.1. Objekt výzkumu

Ve výzkumné části bakalářské práce je cílem nahlédnout do uvažování žáků 3. Ročníku střední průmyslové školy v Brně a **zjistit současný stav konkrétních názorů, postojů a pohledů těchto žáků na problematiku agresivity obecně v dnešní společnosti.**

Konkrétně na jeden z jejich projevů, na šikanu, jak se dotýká přímo žáků samotných. Pro tento účel byl zkonstruován dotazník.

Výzkumná data byla získána jednorázově cestou prezentace **vlastního dotazníku u 3. Ročníků střední průmyslové školy v Brně**, a to v období listopadu roku 2004. Na vypracování dotazníku byla vymezena část vyučovací hodiny. Žáci jednotlivých tříd vypracovali odděleně, každá třída v jiné hodině. Střední škola je průměrná mnohaoborová škola technického a výtvarného typu.

Zkoumaný rozbor byl sestaven z 56 žáků, z nich bylo 26 chlapců a 30 dívek.. Procentuální zastoupení respondentů odráží přibližně poměr složení žáků dle pohlaví na škole jak u technických tak i výtvarných oborů. Zhruba polovina žáků byla z oboru technického a druhá z oboru výtvarného. Nikdo z respondentů nebyl v péči psychiatra nebo psychologa. (Ke spolupráci byli vyzváni pouze ti, kteří nejsou v péči těchto lékařů.)

Dle mých předpokladů, převážně korepondující s předpoklady obecnými, by názory tohoto vzorku společnosti měly být již částečně ucelené. Vzhledem k jejich věku předpokládám již velice rozumné názory, do jisté míry shodné se společenskou normou řešící šikanu. **Cílem této práce je zjistit reálný stav jejich vědění – co se týče šikany – a zhodnotit jakou mají nebo nemají oporu mezi učiteli na této škole. A jak se k tomuto problému staví učitelé.**

7.2. Použitá metodika

K naplnění cíle bakalářské práce byl zkonstruován **dotazník** ke zjištění naznačených názorů, postojů a zkušeností od respondentů. Dotazník obsahuje 10 otázek posuzující jednotlivé úrovně **problematiky agresivity obecně a šikany především na středních školách**.

Úvodní otázky jsou zaměřené spíše na pojem agrese – šikana ve společnosti, znalost pojmu a následně i problematiku šikany, její podstata, příčiny motivace. **Střední** část dotazníku se zabývá osobními zkušenostmi ať už jednorázové či v jakémkoliv směru pokročilé. **Závěrem** jsou otázky směřovány do oblasti prevence. Konkrétně znalost středisek či institucí, kam se lidé takto postižení mohou obracet.

Některé otázky byly formulovány s odpovědí **volnou**. Ostatní byly formulovány s odpovědí **vázanou**. Za předpokladu vhodného nastavení k problému, který byl obsažen v jednotlivé otázce.

Dále pak byla vedena volná **diskuse s pedagogy** na zdejší škole. Zúčastnili se ji 3 učitelé, ochotni o této problematice hovořit. Cílem této diskuse bylo dohodnout se k závěrům ohledně této problematiky. Jaké postoje a názory mají pedagogové. Její osobní zkušenosti se šikanou. A jak by případný problém řešili.

Na **zpracování získaných dat** byly použity elementární **matematicko – statistické postupy**. Přehledné zpracování dat umožnilo tabulkové ztvárnění těchto získaných dat.

7.3. Rozbor a shrnutí získaných dat

Lze konstatovat, že obecný nárůst agresivity si ve většině případů uvědomují. To můžeme vidět v tabulce č.1:

1. Myslíte si, že agrese ve společnosti obecně roste, nebo je vše v normě?

Tab. 1

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem %
Ano – roste	20	27	47	85,7
Stejně, jen se o tom víc nemluví	5	3	8	12,8
Ne - neroste	1	0	1	1,5

Valná většina (85,7%) z žáků uvádí, že agresivita obecně roste. Pouze malé procento respondentů (12,8%) nárůst agresivity nepřipouští a přisuzuje toto médiím. Jeden žák odpovídá, že agresivita neroste (1,5%) což je nutno posuzovat jako záměrné – účelové. **Celkově je zřejmé, že nárůst agresivity postřehli, jen část z nich to připisuje médiím a druhá část realitě, či možná i vlastním zkušenostem.**

Žáci jsou výborně informováni a ví co znamená slovo šikana, viz. Tabulka k otázce č.2

2. Víte co znamená slovo šikana a setkali jste se už někdy s tímto výrazem?

Tab.2

	Ano	Ne
dívky	56	0
chlapci	56	0

Na první pohled výmluvné, všichni shodně uvádí, že se již setkali s tímto výrazem. S těmito odpověďmi se dalo počítat. U těchto respondentů si dovolím tvrdit, že tato odpověď je naprosto samozřejmá. Tato otázka byla ovšem zařazena především jako otázka uvádějící směr, jimž se nyní budeme v otázkách zabývat.

Informační zdroje těchto žáků, co se týče prvotních kontaktů s touto problematikou, byly různorodé. Nicméně ve velké míře zde dominují rodiče jako prvotní informátor, jak bylo zjištěno další otázkou, viz. Tabulka č.3

3. Kde a od koho jste poprvé slyšel(a) slovo šikana?

Tab.3

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem %
Rodiče	19	21	40	74,6
Kamarád	0	1	1	1,6
Škola	0	4	4	6,3
Literatura	2	2	4	6,3
Už nevím	5	2	7	11,2

Z výše uvedeného přehledu je evidentní majoritní podíl rodičů (74,6 %) v podávání těchto informací. Poměrně větší podíl má také odpověď „už nevím“ (11,2 %), je pravděpodobné, že i u těchto respondentů to byl jeden z rodičů nebo někdo, kdo se na výchově spolupodílel. Škola a literatura se dá shrnout v jedno a to vzdělávání, obě po (6,3 %). O šikaně se od kamaráda dozvěděla pouze jedna žákyně (1,6 %). Výsledky ukázaly, zcela uspokojivý stav. **Prvotní informace pocházejí převážně od rodičů a**

jen část získají ve škole. Z toho vyplývá, že o existenci šikany ví téměř každý nejpozději ve svých raných školních letech.

Do jaké hloubky se ovšem o šikanu zajímá dál, je věcí už ovšem jinou. V tomto případě je lepší říci, jak nás na ni rodiče vybavili. Jestli s námi rodiče rozebírali šikanu více dopodrobna, o tom informují odpovědi na otázku č.4 v tabulce č.1:

4. Hovořili s Vámi rodiče na téma šikana?

Tab. 4

Odpověď	Chlapci + Dívky v %
Ano, už několikrát	29 %
Jednou	66 %
Vůbec	5 %

Z tabulky jednoznačně vyplývá, že informovanost žáků od rodičů je dobrá. Procento těch, kteří s rodiči o šikaně nehovoří je relativně malé. Zároveň je **poměrně dost těch, kteří o šikaně s rodiči diskutují častěji a tím jsou o této problematice dobře informováni.**

Teoretická znalost problematiky není ovšem zdaleka rozhodující. Jaké vlastní závěry si z tohoto vytvoří, už záleží na každém jednotlivci. O tom, zdali považují šikanu za negativní jev, informuje následující tabulka č.5:

5. Myslíte si, že šikanování je špatné

Tab. 5

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem %
Je špatné	18	20	38	70
Neškodí	7	10	17	28,5
Je normální	1	0	1	1,5

Většina žáků (70%) považuje šikanu za negativní jev. **Ovšem poměrně velké procento (28,5) žáků zastává názor, že v malé míře šikanování neškodí. Myslím si, že zde hraje velmi důležitou roli to, že vymezit přesně, co už stoprocentně šikanou je a co ještě patří do tzv. skupiny neškodného škárlení, je velice složité.** Odpověď, že je šikana normální, bych v tomto případě považoval za odpověď účelovou.

Velice důležité je samozřejmě to, jak se žáci zachovají v případném kontaktu s touto situací. Což ve většině případů znamená, co si myslí, že by v tomto případě udělali. S vědomím, že realita může být odlišná. A také v případě, že se s tím již setkali, jak doopravdy zareagovali. O tom hovoří tabulka č.6:

6. V případě, že se stanete (stali jste se) svědkem šikany, co uděláte?

Tab. 6

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem %
Nic, je to jejich věc	1	2	3	4,7
Dám najevo nesouhlas	3	6	9	17,3

Oznáním to učitelů	10	16	26	52,5
Zasáhnu a pomohu šikanovanému	12	6	18	25,5

Poněkud různorodé odpovědi zřejmě znamenají reálnou nejistotu, co by opravdu udělali v konkrétním případě. Dá se říct, že negativní alibistické odpovědi „je to jejich věc“, je opravdu reálná mnohem více, než např. bez akce dát najevo názor a přiklonit se k nějaké straně.

Důležitý fakt je ten, zda někdo z respondentů byl již šikanován a naopak, zda někdy šikanoval. To zjistíme v následujících tabulkách.

7. Stal(a) jste se někdy obětí šikany

Tab. 7

Odpověď	Chlapci + Dívky v %
Ano, často	62
Občas	38
Nikdy	0

8. Šikanoval(a) jste už někdy?

Tab. 8

Odpověď	Chlapci + Dívky v %
Ano, často	3
Občas	24
Nikdy	73

Odpovědi jsou vcelku reálné a uspokojivé. Poměrně velké procento (24%) u odpovědi „občas“ lze do jisté míry přisoudit k opravdu těžké možnosti rozeznání hranice, co už šikana je a co není. Co je však alarmujícím faktem, že 3% (což jsou 2 odpovědi) byly označeny, že šikanují často.

Je zřejmé, že u těchto akcí jsou mnohdy svědci. Jak sami žáci reagují na člověka, který šikanu oznámí, o tom vypovídá následující tabulka.

9. když někdo oznámí šikanu učiteli (udá jména) je to tzv. „ bonzování“?

Tab. 9

Odpověď	Chlapci	Dívky	Celkem	Celkem %
Je to „bonzák“	16	4	20	34
Možná ano	5	16	21	38
Je to správné	5	10	15	28

Dle poměrně vyrovnaných odpovědí je evidentní, že v kolektivu převládá rozhodování v závislosti na ostatních. Případné vyčlenění z kolektivu je nežádoucí. U dívek jsou převládající odpovědi, že v jistém případě se to oznámit musí. Předpokládejme, že to souvisí se schopností usoudit, kdy se jedná o vážný důvod. **Šikanovaný zde má tedy velmi těžkou pozici. Byť si většina uvědomuje, že šikanování je špatné, jít a říci to učiteli je také negativní jev.** Je to názor většiny. **Kolektiv hodnotí toto jednání jako špatné. I když většina jednotlivců v něm jako správné.**

10. Víte k jaké instituci se obrátit v nesnázích?

Ano 54

Ne 2

Z celkového počtu 56 žáků odpovědělo 54 kladně a 2 záporně. Každý z kladně odpovídajících uvedl 1 a více institucí, u kterých by hledal pomoc. **V zásadě se nejčastěji opakovaly instituce : Linka důvěry, Bílý kruh naděje, Linka naděje.** Sporadicky se vyskytlka **Policie a poradna**, která nebyla blíže specifikovaná. Pro lepší přehlednost jsem vypracoval tabulku.

Tab. 10

Odpověď	Chlapci + Dívky v %
Bílý kruh bezpečí	24
Linka důvěry	37
Linka naděje	27
Policie	10
Poradna	2

Myslím si, že zastoupení jednotlivých institucí zhruba odpovídá tomu, jak se samy instituce na veřejnosti prezentují. Jinými slovy, jak mnoho jsou vryty do podvědomí veřejnosti. Velmi malé zastoupení má ovšem poradna, kde operují taktéž odborníci, nicméně v podvědomí respondentů není. Člověk v tísní poradny využít stejně tak, jako jiných institucí, i zde pracují fundovaní odborníci, kteří mohou pomoci stejně dobře a mnohdy i lépe. Psychologové společně s psychiatry mohou působit na psychiku člověka. Bohužel tím neřeší problém šikany, ale pouze její důsledky. Proto je velmi důležitá spolupráce všech možných stran.

Závěr

Prvním předpokladem k nápravě šikany je jasné vědomí tohoto problému a jeho řešení. Nashromážděná fakta jsou velmi přesvědčivá. **Šikana je komplexní problém pedagogický, psychologický, sociologický a především mravní.** Snaha o porozumění tomuto jevu a hledání cest k nápravě staví do ostrého světla nedostatky školského systému.

Dle získaných dat lze jednoznačně konstatovat:

- Žáci v tomto řešení znají dobře problematiku šikany, přičemž úroveň jejich poznání je adekvátní pozici a věku.
- Hlavním informačním faktorem jsou rodiče, škola, literatura.
- Slabší je schopnost rozhodnout se jak reagovat v přímém kontaktu se šikanou. U studentů převládá před jejich vlastním názorem, názor kolektivu.
- Znepokojivé je, že poměrně velká část z nich udává, že už někdy šikanovali a jsou si tedy toho vědomi.
- Více než polovina zkoumaného vzorku považuje za dobré právě ošetřit šikanu.
- Mají vcelku solidní přehled o institucích, které jim mohou poskytnout pomoc a ochranu.

Šikanu na školách lze však při dobré vůli značně omezit, a to i za stávajících poměrů. Musí ovšem spolupracovat všichni, aby se škola stala místem, kde je naplňováno právo dětí žít v bezpečí i svobodě tak, aby zde byla skutečná dílna lidskosti.

Resumé

Jak z práce vyplívá, **problematika šikany je velmi aktuální** a možné následky pro společnost i pro jedince opravdu **volají po rázném řešení**. Po roce 1989 dochází k výrazným proměnám, které ve svých důsledcích komplikují podmínky pro výchovu dětí: větší tok informací někdy i protichůdných, cestování. Společnost se orientuje na ekonomickou prosperitu, zvětšování majetku. To vede k vysílení, duševnímu napětí a ve svých důsledcích k neplnění rodičovských povinností.

Mnohé nasvědčuje tomu, že v době obecného rozkladu autority ve společnosti se **zvyšuje výskyt šikany v dětských skupinách**. Nebezpečí spočívá v tom, že silní jedinci schopni překročit hranici násilí, kterou se ostatní bojí porušit, se stávají předmětem obdivu. A dnes je to právě tato schopnost, která zajišťuje narušeným individualitám vůdčí postavení v partě. Jestliže se škola, učiliště nebo dokonce výchovné zařízení nemíní zabývat sociálně patologickými jevy ohrožujícími samotné poslání takové instituce, znamená to, že jsou ohroženy zpětnovazební mechanismy, které by měly umožnit **autoreflexi a korekci**.

To, že na našich školách hojně bují šikana, je prostě fakt, který nelze nijak oddiskutovat. V této práci jsem se snažil nastínit problematiku šikany v tomto směru, že informací o šikaně je poměrně dostatečné množství, ale je nutné s těmito informacemi seznámit veřejnost a především pedagogy na školách. Je potřeba přestat tento problém přehlížet. Jsou zde shrnuty **obecné poznatky o šikaně** a v hlavních bodech je uvedeno, **jak postupovat při zjištění šikany**.

Zásadním cílem této práce bylo **nahlédnout do uvažování středoškolské mládeže a pro srovnávání i jejich pedagogů. Alarmující je, že 38% respondentů má zkušenosti se šikanou jako oběť a 27% respondentů jako agresor.** Z toho vyplývá, že **zhruba jedna třetina populace má se šikanou zkušenosti.** Chtěl jsem zde zdůraznit, že **šikana se netýká pouze chlapců, ale že i dívky se ve velké míře na šikaně podílí.** Mnohdy dovedou být mnohem krutější než chlapci. Dnešní šetření šikany mezi dívkami také upozorňují na varující fakt, že u nás je zhruba třikrát vyšší než ve skandinávských zemích. V tomto momentě je vhodné se zamyslet nad tím, že tyto **šikanující děti jsou původci zla, které je někdo naučil a nebo neodnaučil.** První náznak vzniká ve výchově, **rodiče a škola jsou odpovědni za to, jaké vlivy na děti působí.**

Anotace

Autor: Petr Přikryl
Název BP: Řešení problematiky šikanování v podmínkách střední školy
Rok obhajoby: 2005
Počet stran: 41

Práce řeší šikanování mezi školními dětmi. Ukazuje podmínky a příčiny vzniku šikany ve škole. Zabývá se protagonisty šikanování s důrazem na osobnost agresora a zároveň na osobnost oběti. Důležitá pasáž je věnována činnosti pedagoga při zjištění a řešení šikany.

Klíčová slova

šikana - aktéři šikanování - stupně šikany - agresor - oběť - pedagog - destruktivní účinky - výzkum - rozbor

Summary :

This thesis deals with chicane among school children. It shows conditions and reasons for occurrence of chicane at school. It focuses on protagonists of chicane, especially on personality of an aggressor and at the same time on personality of a victim. An important part deals with the activities of the teacher in the course of investigation of chicane and its treatment.

Keywords:

chicane - participants - levels of chicane - aggressor - victim - pedagogue - destructive effects - research - analysis

Literatura

- (1) Kolář, M., Skrytý svět šikanování Ve školách. Praha: Portál, 1997.
- (2) Náchodský, Z., Umíte se bránit? Praha: Naše vojsko, 1987.
- (3) Novák, T., Capponi, V., Sám proti agresí. Praha: Grada, 1996.
- (4) Říčan, P., Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál, 1995.
- (5) Matoušek, O., Potřebujete psychoterapii? Praha: Portál, 1995.
- (6) Rooge, J.U., Děti potřebují hranice. Praha: Portál, 1996
- (7) Vaníčková, E., et al., Násilí v rodině. Praha: 1995